

Eläinlääkäri kertoo...

KIIMA : NARTUN PSYYKKINEN JA FYYSINEN MUUTOS

1.Kiiman tulo

Narttukoiran ensimmäinen kiima tulee keskimäärin 6-12 kk iässä.Koira on silloin yleensä suurin piirtein ”aikuisen kokoinen” ,ja voikin kääntäen todeta,että kiiman jälkeen koiran säkäkorkeus ei juurikaan muutu.Ensimmäinen kiima voi olla kovinkin poikkeava siitä,mitä sitten myöhemmin todetaan ”normaaliksi” ko.yksilölle –esim.vuodon määrä,vuodon kesto ja seuraavan kiiman ajankohta voivat osoittaa,että ensimmäinen kiima oli ns.”höpökiima” (kirjoittajan oma nimitys...).

Täysin epätieteellisen oman kokemuksen perusteella voisi mainita,että omassa rodussani (snautseri) kiima on narttupennun omistajalle ”taivaan lahja” : koiran korvien välissä tapahtuu yleensä jokin positiivinen rattaansäätö ja koira ns.hieman aikuistuu! (Uroksen hankkineet ovat tehneet tietoisien valinnan ”ikuisesta kiimasta”,jolla ikävä kyllä ei ole edellä mainittua rauhoittavaa efektiä ;)

Tavallisin kiimaväli on 7-8 kk,mutta vaihtelua löytyy 4-12 kk välillä.Hyvin lyhyt tai pitkä kiimaväli saattaa olla oire munasarjatoiminnan häiriöistä ja sitä kautta alentuneesta hedelmällisyydestä.

Varsinaista ulospäin näkyvää kiimaa,juoksu-aikaa,edeltää jo monenkin koiranomistajan käytännössä huomaama valmistautumiskausi.Koiran käytös voi muuttua levottomammaksi,se ”merkkaillee pissalla” normaalia enemmän,se saattaa olla keskittymiskyvyltään huonompi ja ärtysiämpi.Missään kirjallisuudessa en sinänsä ole todennut kerrottavan koirien PMS-oireilusta eli ns.pahoista päivistä - mutta todentotta sellainen kausi on monella nartulla havaittavissa.Se saattaa olla havaittavissa vain muutaman päivän tai jopa monta viikkoa ennen kiiman alkua.Usemmat nartun taloudessa ei ole lainkaan harvinaista päätyä niiden sterilointiin,jos kiimojen tulot aiheuttavat pahoja narttujen välisiä ”selkkauksia”.

2.Kiiman aikana

Juoksuajan alun nartun omistaja käytännössä huomaa turvonneista ulkosynnyttimistä ja verisestä vuodosta.Ulkoilureissuilla nartun täytyy pysähdellä yhtenä pissailemaan eli lähettämään feromonipitoisia rakkausviestejä lähitieneen sulhoille.Mahdolliset perheen toiset koirat ovat kiinnostuneita kaverinsa peppupäästä ja hyppivät sen selässä (myös nartut).Turvotuksen ja vuodon,samoin kuin seksuaalikäytöksen määrä vaihtelevat kovasti yksilöstä,suvusta ja rodusta toiseen.Nämä kaikki muutokset johtuvat munasarjoihin kehittyneiden munarakkuloiden (follikkelien) tuottamasta estrogeenistä.Estrogeenin tuotannon ideana on valmistella emätintä astutukseen (pehmentää,liukastaa) ja kohtua vastaanottamaan hedelmöitettyä munasolut (kohdun limakalvon vahvistaminen).Limakalvoturvotus aiheuttaa pienten verisuonten rikkoutumista ja siitä johtuu enemmän tai vähemmän näkyvä verenvuoto.

Kerhorotujemme tulisi olla vieteiltään normaaleja,joten terveen yksilön kiiman kehitys tulisi pystyä näkemään koiran käyttäytymistä seuraten ja tarvittaessa testiuroksella kokeillen.

Kiiman edetessä vuoto yleensä vähenee,saattaa muuttua vaaleammaksi,kellertävämmäksi ja pahin turvotuskin alkaa laskea.Seisontakiiman (oikean astutusajankohdan) aikaan koiran tulisi osoittaa selvästi olevansa astutushalukas: se kääntää häntäänsä sivulle,seisoo paikallaan toisen koiran osoittaessa kiinnostusta sen ”peppuun”,ei ärähtele tai näyki.Ensikertalainen narttu voi toki säikähtää varsinaista astumista,ja yrittää paetakin,mutta vasta kun uros on ns.”työn touhussa”.

3. Astutuksen ajoitus

Mitään koiraa ei tulisi astuttaa sen ensimmäisestä kiimasta. Pienimmänkään kääpiörodun edustaja ei ole vielä silloin henkisesti kypsä äitiyteen. Joskus vahinkoastumisia toki pääsee tapahtumaan, ja nartun omistajan tulee tehdä itse ratkaisu, antaako pentujen tulla. Tällöin hänen on parasta varautua mahdollisiin synnytyks- ja pennunhoito-ongelmiin todennäköisemmin kuin kypsemmän nartun kanssa.

Koirille ei tule vaihdevuosisia, vaan kiimat jatkuvat koko nartun eliniän – tosin useinkin ikää myöten harventuen ja laimentuen. Nyrkkisääntönä sanotaan, että ensimmäiset pennut tulisi teettää alle 5-vuotiaalle nartulle. Sitä vanhemmilla nartuilla on todettu suuremmat riskit synnytysoongelmiin, pentuekoko pienenee ja pennuilla voi olla enemmän synnynnäisiä epämuodostumia. Yli 8-vuotiaan nartun pennuttaminen vaatii suurta harkintaa – nartun tulee olla fyysisesti huippukunnossa, aikaisemmat synnytykset ongelmattomia, nartulla ei saa olla tai olla ollut sukuelintulehduksia tai nisäkasvaimia.

Monet koiranomistajat katsovat kalenteriaan ja odottavat juoksun ”legendaarisia” päiviä 11-14, jolloin monella nartulla todellakin on ne parhaat päivät. Nartun juoksun kehittyminen ensihavainnosta seisontakiimaan on kuitenkin HYVIN vaihtelevaa – jopa samalla nartulla eri kiimoissa. Vaihtelua löytyy 2 päivästä 28 päivään juoksun havaitusta alusta! Sen lisäksi naaraan asutushalukkuus vaihtelee – toisella voi olla kyse siitä yhdestä ainoasta maagisesta päivästä, toinen pyllistelee viikon... Paras astutusajankohta tulisi normaaliviettiseltä koiralta olla nähtävissä jo edelläkuvatuista seisontakiiman ulkoisista merkeistä (eräskin kasvattaja kertoi tietävänsä sen koiran silmäripsien asennosta – ja omat koiransa hyvin tuntien ja isoja pentueita saaden lienee oikeassa).

Tarvittaessa paras astutus (tai keinosiemennys-) ajankohta voidaan määritellä eläinlääkärin ottamin papa- ja progesteronitestein. Papanäyte on emättimen irtosolukoe, josta voidaan hyvin karkeasti arvioida, onko otollinen ajankohta käsillä. Verikokeesta tutkittavan progesteronin tason määritykset (esim. parin päivän välein) antavat paljon luotettavamman arvion. Määrittelyn avulla voidaan ennakoita ovulaatiohetki ja niin ollen suotuisin ajankohta joko normaalille astutukselle tai keinosiemennykselle. Mikäli on lähdessä astutusmatkalle ulkomaita myöten tai aina, jos koiralle tilataan spermaa, on progesteronitutkimus tärkeä ns. ”näppituntuman” lisäksi.

Käytännössä narttu kannattaa viedä uroksen luo ennemmin liian aikaisin kuin liian myöhään. Hyvälaatuisen sperman siittiöt voivat säilyä hedelmöityskykyisinä nartun sukuelimissä viikon päivät. Tuore- tai pakastespermaa käytettäessä kuitenkin ajoitus on oltava tarkka, koska sen säilyvyys on huomattavasti lyhyempi.

4. Kiimaongelmia

Jollain yksilöllä kiiman oireet ovat hyvin laimeita. Pitkäkarvaisella koiralla ei peräpäähän turvotusta välttämättä helposti näe, ja vuoto voi olla niin niukkaa, että koira ehtii pitää itsensä siistinä. Uroksen nenä on yleensä luotettava ”mittari”. Tosin urokset saattaavat ”villiintyä” muustakin vuodosta, kuten vaikkapa kohtutulehdukseen liittyvästä, joten nartun käytöksestä urosten mielenkiintoa kohtaan tulisi saada varmistusta asiaan.

Jotkut nartut eivät todellakaan tule kiimaan, edes 2-3 –vuoden ikään mennessä. Tällöin taustalla on joko munasarjojen toimintahäiriö, kromosomipoikkeamat tai sukupuolielinten kehityshäiriöt. Aikaisemmin normaaleilta nartuilta kiimat voivat loppua hormonihoitojen vuoksi, kilpirauhasen vajaatoiminnassa tai erittäin voimakkaassa fyysisessä rasituksessa.

Normaalin kiimakierron puuttuessa koiralle voidaan yrittää aikaansaada kiima hormonilääkityksin (kun on ensin varmistuttu, ettei koiralla ole vain todella hiljaiset kiimat). Tulokset ovat kuitenkin huonot, ja toisaalta on eettisesti arveluttavaa käyttää epänormaalisti sykloivaa koira jalostukseen.

5. Kiiman esto

Kiima voidaan estää turvallisimmin (mutta lopullisesti) steriloidulla nartulla (siis kohtu ja munasarjat poistetaan). Amerikka maassa saatetaan narttukoiria steriloida jo 3-4 kk iässä, mikäli se ei ole siitoskoiraksi tarkoitettu. Suomessa maltetaan yleensä odottaa sukukypsyyteen asti (n. vuoden ikään). Tieteellisiä tutkimuksia siitä, mitä liian nuorena tehty sterilointi voisi koiraan aiheuttaa, en ole nähnyt. Sen verran kylläkin on tiedossa, että nuorena (viimeistään toisen tai kolmannen juoksun jälkeen) tehty sterilaatio ehkäisisi paremmin nisäkasvaimilta kuin myöhemmin suoritettu.

Joskus kiima halutaan estää tilapäisesti. Tämä voidaan tehdä hormonivalmisteilla: joko injektiona viimeistään n. 5 viikkoa ennen oletettua kiiman alkua tai tabletteina suun kautta heti ensimmäisten kiimaoireitten tultua ("ensimmäinen veritippa"). Hormonihoitoa ei tule koskaan harkitakaan siitokseen tarkoitettulle nartulle, niin suuri riski niitten aiheuttamiin sivuvaikutuksiin on. Kohtutulehdusriskin lisäksi ikäviä sivuvaikutuksia voivat olla esim. sokeritaudin puhkeaminen, kohonnut nisäkasvainriski ja väsymys. Koiran seuraava kiima voi siirtyä hamaan tulevaisuuteen.

6. Kiiman loputtua

Kiiman lopulla munasarjojen munarakkuloista (follikkeleleista) vapautuvat munasolut. Tätä kutsutaan ovulaatioksi. Estrogeenin erityys palaa minimitasolle, eikä narttu enää anna astua itseään. Peppu pienenee alkuperäiseen muottiinsa. Munarakkuloista kehittyy niin sanottuja keltarauhasia, jotka alkavat tuottaa progesteroni-hormonia n. 2 kk ajan. Progesteroni on tavallaan raskautta ylläpitävä hormoni. Sitä siis muodostuu, olipa koira tullut kantavaksi vai ei, mikä selittää monen koiran valeraskausoireet.

Mutta niistä asioista sitten ensi kerralla?